

SVENTA
Una crònica de viatge

A la memòria dels pares

Vnúkovo és un aeroport de cambra, el més petit de Moscou. Quan hi aterres no esperes grans multituds, i encara menys un dissabte a les onze de la nit. Segells al passaport, la maleta, ve tot de pressa:

—¿D'on venim?

—De Vílnius.

—¿Què portem?

Res d'especial, llibres, formatge. No incompleixes cap norma d'importació de productes, passes. La sorpresa t'espera aquí, a la sortida: tot d'homes, una multitud atapeïda. Tanta gent junta podria esperar, per exemple, un vol de Tbilisi, però no, no semblen georgians. Tampoc no t'amoïnen amb crits de "taxi, taxi, barat...". Hi ha un silenci estrany, i això que són una bona gentada. T'hi esmunys a través, avances però no deixa d'haver-hi més i més homes, no s'aparten per fer-te lloc, tampoc fan nosa expressament: s'estan drets i punt. Cepats, sense barba, de mitjana edat, amb abrics i jaquetes negres, sembla que no et vegin. Si els trepitges els peus amb les rodetes de la maleta no s'immuten, no t'ensenyen les dents. Sembla que els

puguís pessigar o punxar, que tampoc no es mourien. Una força incompreensible, obscura, que ha sortit d'un malson: ¿qui deuen ser?, ¿on van? ¿A un pelegrinatge? ¿A la Meca? Ara ho sabrem. ¿On són els guàrdies, on és la policia?

Arribes a la porta de vidre i descobreixes que està tancada. A l'altra banda, a fora, també hi ha una gernació, però diferent, més bigarrada, dels dos sexes. Un policia vigila la porta, sosté una espècie de recipient —ah, clar!, com trigues a entendre les coses!—, una llàntia, és una llàntia: som en vigílies de Pasqua, tota aquesta gentada espera que arribi la flama sagrada.

—En vol especial, des de Tel Aviv. L'avió ja ve.

“Rak ze khasser lanu”, “només ens faltava aquesta”, és tot l'hebreu que saps.

L'avió aterrarà d'aquí una hora o dues, les autoritats distribuiran el foc entre els sants barons d'allà dins, que al seu torn el duran a Moscou i rodalies i a les regions de la vora. Fet això, deixaran entrar els altres, els de fora. Se'n troben reportatges: gent que va a Vnúkovo, de tot arreu, “ja és el sisè any que venim”, “tenim fe en el nostre poble, en el nostre país”.

Som-hi, va, que no és res, això. El policia et dona indicacions:

—Sortida per la tercera porta.

Novament t'has d'obrir pas entre la gentada, arrossegant la maleta. El viatge a Lituània acaba d'aquesta manera.

—¿Quines emocions li desperta aquest lloc? —pregunta en anglès una periodista d'un diari de Zarasai. És l'única que no sap rus dels que han vingut a la presentació amb tu i el Tomas, traductor i editor.

—Més que un lloc, Zarasai per mi és un temps. —Per no haver de buscar paraules:— *Paradise lost*, un paradís perdut.

La noia es posa tensa: ¿el camarada troba a faltar l'URSS?
No, i ara! Només aquells temps, quan els pares vivien.

—¿Com? ¿És el primer cop que ve a la Lituània lliure?

A la lliure, sí. És un gust no sentir-se invasor. Has fet un tomb per Vílnius, t'ha agradat tot molt, però on volies anar era aquí. Mires a banda i banda: la biblioteca nova arran del llac (tota la ciutat s'hi estén, al llarg de la riba), la cafeteria de principis dels setanta, amb columnes, ara tancada, on servien aquells menús barats, l'església. No queda ni rastre del monument a aquella noia amb el fusell (la partisana Melnikaitè). La natura, com sol passar en ciutats com aquesta, es fa més atractiva que el que hi han construït els humans.

—¿Per què no havia vingut abans?

Res a dir, només arronsar-te d'espatlles. Fa gairebé quaranta anys, el pare escrivia des d'aquí: "S'hi està tranquil, no hi ha conflictes ni a casa ni a la ciutat, buida de gent, i potser per això trobo tothom tan amable, fins i tot a l'oficina de correus. Ja no et sents com un moscovita ronyós i amb la consciència feixuga. Comences a veure el món d'una altra manera, en notes la intensitat."

O aquesta nota al teu dietari de fa quinze anys: "Vull anar a Zarasai. Hi vaig passar molt temps, cada estiu, tants anys seguits. I viatjo a un lloc, a un altre, però no a Zarasai. És el que vol dir no viure la teva vida."

Aquí sempre hi fa vent, es veu tot molt net, la terra és sorrenca, i els habitants no embruten gaire. Desèrtic.

—Espaiós —somriu la periodista.

Espaiós, d'acord. Us acomiadeu:

—Torni a l'estiu, amb amics!

Estaria bé. Però dels amics que venien a Zarasai amb tu, un viu a San Francisco, l'altre a Amsterdam, amb algun hi vas

haver de renyir, i uns quants més, inclosos els pares i la germana, han mort. I te'n vas cap a aquell tros de terra que entra al llac, a dos quilòmetres, per la banda del sud; recordes el camí, no et fan falta ni navegador ni acompanyants.

“Aquí hi havia una casa...”* de pedra, de dos pisos. No en queda res, la van enderrocar. Quan van morir els amos (això ho sabies) els fills es van vendre la casa i van repartir-se l'herència; als nous propietaris no els devia agradar prou i ho van tirar tot a terra, la casa sencera i les casetes del jardí: van fer net. Comptaven construir-hi alguna cosa del seu gust però se'ls devien acabar els diners. Així t'ho explicaran els veïns, ells encara recorden una mica la teva família.

Que estrany, era una casa ben forta. Amb un balcó enorme, hi paràvem taula per dinar. “Ens hem de veure amb cada personatge...”, va dir la mare, inexpressiva. Un veí que havíeu convidat a prendre el te, també moscovita, i que s'assemblava a Serguei Rakhmàninov, va deixar anar que era el responsable del Partit a la universitat on treballava. La mare era discreta, sobretot comparada amb el pare, però podia fer a part com aquest i clavar miquels incòmodes. Ella hi venia només al juliol i l'agost, el pare a qualsevol època de l'any. A l'estiu s'estava al pis de dalt, a l'hivern més o menys aquí on ets tu ara. “I ara un ocell, volant, travessa el buit / que ha deixat la finestra de llavors...”

Molt bonics, els versos, però que una casa desaparegui és desconcertant: resulta que la pedra no dura per sempre, tampoc. Fa pena, però, en fi, hi ha coses pitjors, no vulguis anar

* Començament d'un poema d'Ivan Ielaguin (1918-1987): “Aquí hi havia una casa, un desmai. / Ni l'arbre ni la casa ja no hi són. / Però he notat la força d'un espai, / d'allò que en dèiem ‘quarto del racó’.” (Totes les notes són del traductor.)

de Nabókov o Proust. Travessa la pineda, trepitja la molsa tova, acosta't a l'aigua. Els pins vells, tan alts, els arbrets esquistats de la riba, el joncar... tot això encara hi és, aquí, no s'ha mogut.

Un record. L'any setanta-vuit, a l'agost, aviat faràs quinze anys. Amb el Kharitoixa, company de classe, amic de l'ànima, feu surar una embarcació de l'Alemanya de l'Est, *Delfin*, apeçada mil cops —abans tot el que s'espatllava se solia adobar tant com calgués—, amb una orsa a babord i una altra a estribord per evitar la deriva i donar estabilitat al rumb. Partiu de viatge pel llac de Zarasai, tu assegut al foc, el Kharitoixa a la vela major, amb el timó. Quin angle de vent més tancat, prepara't per escorar! Cantem: “Adeu, mareta! Adeu, amiga! / Ja soc un mariner del Bàltic.” Però una orsa se us despenja i no teniu manera de sortir de la cala amb la barca, les ones us tornen a la riba. Per torns, sense gaires ganes, proveu de remar. El pare us mira des del moll: ja ha hagut de ficar-se en aquella aigua freda més d'un cop per treure-us dels joncs. Ep. En Kharitoixa ha tingut una idea: “Hauríem de trobar poliepòxid. Enganxaríem aquest coi d'orsa i tot solucionat!” “Poliepòxid, ¿eh?” Amb l'aigua que li arriba al melic, el pare pronuncia un llarg discurs. “Mocosos” va ser l'expressió més afectuosa que us va dedicar.

Després d'això, de qualsevol idea inoportuna en direu “poliepòxid”. I la barca la tornaràs a veure en pel·lícula, quan et posis a endreçar l'arxiu: començaments dels anys seixanta, el *Delfin* amb motor i sense pal, el pare a popa, la mare fent esquí aquàtic pel riu Okà. Després de la mort del pare et vas tornar impetuós, enèrgic; ara et toca acceptar unes altres obligacions, les de la mare, i posar marcs a les fotos, endreçar l'arxiu.

Vist com ha acabat la casa, està perfectament preparat perquè la caseta de banys també hagi desaparegut. Era vella, de fusta. Hi preniem un bany de vapor els dissabtes, i els divendres hi portàvem aigua del llac, deixàvem la llenya a punt. “Hem fet bona feina, avui”, deies, als teus deu anys, al Juozas, l’amo, alt i esprimatxat, amb unes mans molsudes, fortes, negres de tant treballar; li volies caure bé. “Sí, i a cagar a la via”, responia, enigmàtic. El Juozas fumava tabac sense filtre, pots recordar l’olor dels mistos o, si vols, les aventures que vas tenir allà a la caseta, però això és una crònica de viatge, no *Amarcord*.

Resumint: ni casa, ni caseta de banys, i fins i tot han canviat el moll de pilons per una construcció més sòlida i de mal gust. No et quedis aquí, a prop del llac, emporta’t el Tomas i aneu a Sventa. Abans, però, passa pel bosc.

La bibliotecària us ha dibuixat un croquis: carretera fins a De-gučiai, després gireu en direcció Dusetos, a la segona parada de bus mireu el cartell.

“El 26 d’agost de 1941 vuit mil jueus van ser afusellats pels nazis en aquest indret.” Llavors, la paraula “jueu” de l’obelisc semblava un atreviment inconcebible, en la teva joventut aquesta paraula es feia servir només en casos molt especials. Aquí no es devien veure amb cor de posar-hi “vuit mil ciutadans soviètics”, com feien en altres memorials. A esquerra i dreta, una fossa coberta d’herbots; en fosses com aquesta hi jauen dos-cents mil jueus lituans.

La dessovietització també ha passat per aquest monument: n’han tret la inscripció en rus. ¿Han fet bé? No ets ningú per decidir-ho, però tu l’hauries conservat. Ara hi ha dues inscripcions, en ídix i en lituà. “Aquí els criminals nazis i els